
Hitzaurrea

*

JOAN MARI TORREALDAI

*

n oizbait egin behar eta, data egokia iruditu zaigu 2000. urte hasiera hau, zenbakien aldaketa borobila dela medio edo, *Jakin*-en historia osoko aurkibideak irakurlearen eskuetan uzteko.

Orain baino lehen ere emanak ditugu aurkibideak, baina ez osorik. *Jakin*-en zilarrezko ezteietakoan, 1981ean, 21. zenbaki berezia atera genuen eta bertan ordura arteko zenbaki guztien aurkibideak, 1956tik 1981 bitartekoak. Handik urte batzuetara, 61 zenbakian, 1981etik 1990 bitartekoak eman genituen. Baina harrez gerozko guztiak falta zitzaizkigun. Orain guzti-guztia batean ematen dugu, irizpide aldetik berritua eta berdindua.

150 zenbaki

150 zenbaki atera ditu bere historian *Jakin*-ek, nahiz eta honako hau 116/117 zenbaki bikoitza izan. Bigarren aldiko 116/117.a da, 1977tik honakoa. Bigarren aldia deitu izan diogu Franco hil ostekoari. Franco bizi zelarrik, bizi-bizi zegoelarrik jaio zen *Jakin*, 1956an. Lehen aldiak 1969 arte iraun zuen, Francoren ministroa zen Fraga Iribarne debekatu zuen arte. Bi aldietan kaleratu diren zenbakiak oro batera jarrita, hortaz, 150 dira, 35 lehen aldian eta 115 bigarrenean.

Ondoko aurkibideak behar bezala baloratzeko, historia gogoratu beharra dago. Gai askok bere garaian hartzen

dute zentzua. Ezin da egungo kulturaren talaiatik duela 40 urteko kultur saiorik ulertu orduko giroa aintzat hartu gabe. 2000. urteko *Jakin* 1956ko aldizkari bera da, baina ez berdina! Zorionez!

Urtetan zehar erabili diren gaiak edo idatzi diren artikulak ulertu ahal izateko, berriz diogu, testuinguru historiko eta kulturalean kokatu behar dira. Euskal kulturak egin duen aurrerapenaz jabetzeko ere horixe da aiposea, hasierako urte haietara begiratu eta ikusi zein den handia egin dugun bidea. Perspektiba historiko hori ahaztea ez da sekula komeni, baina ezintasunak eta mugak aurrean dauzkagunean gutxiago.

Jakin-en historia ez dugu azalduko orain. Baina bai historiako une edo puntu batzuk gogora ekarri.

Bi alditan banatu dugu aldizkariaren historia: 1956-1969; eta 1977tik gaur artekoa. Tarte bat bada hor, aldizkari gabekoa, 1969ko udazkenetik 1977ko urtarrilera bitartekoa hain zuzen ere. Esan daiteke, hala ere, aldizkariak izan duela jarraipenik bitarte horretan ere: *Jakin Sorta*-k aldizkariaren espiritu berari eutsi nahi izan dio. Aurkibide hauetan agertzen da *Jakin Sorta* ere: berezia izaki bereizirik eman.

Debeku administratibo-politiko baten erruz bukatu zen lehen aldia. Lehenago ere beste behin debekatua zuten, 1961ean. 1964an lortu genuen berriz ateratzeko baimena.

Jakin hiru aldiz jaio dela esan daiteke. Baina bat da inportanteena, 1956koa. Ikasleen aldizkari bezala jaio zen. Arantzazun sortu zen, baina ez Arantzazukoentzat bakarrik. Lehen zenbakiak lauzpabost ikastetxetako lankideak bildu zituen.

Hogei urte beranduago sortu izan balitz unibertsitateen artean sortuko zen eta fakultate desberdinetako lankidez hornituko.

Aldizkari alegial bezala sortu eta «legezko» bezala irautea lortu zuten «Kixote» haien meritua ez da txikia. Ez zuen meritua eta begi eskasagoa izan aldizkariari eman zioten helburuarekin asmatzeak, hau da, euskara eta kultura uztartzea; euskara kulturako joera, mugimendu eta alor

guztietara zabaltzea; euskara kultur hizkuntza gisa trebatzea; euskarari estatus kultural praktikoa aitortzea.

Berrogeita lau urte hauetan *Jakin* aldatu egin da, asko aldatu da. Euskal kultura, Euskal Herria aldatu egin dira, asko aldatu dira. Hauei egokitzen asmatu dugulakoan gaude, hasierako asmoak begi bistatik sekula galdu gabe.

Aldaketen berri emateko orduan, aldaketa formal batzuk aipatuko ditugu soilki. Historia zehatza nahi duenak badu non aurkitu: *Jakin* 21 zk. (1981).

Zuzendaritza

Hasieratik 1967 bitartean zuzendaritza egonkorrik ez du izan aldizkariak. Arantzazuko ikasleen esku zegoen aldizkariaren gidaritza, eta bizpahiru urtez irauten zuen pertsona edo taldetxo bakoitzak. Zuzendaritza horretan esku-hartu dute, hurrenez hurren, Iñaki Bastarrika, Fernando Mendizabal eta Iñaki Bereziartua sortzaileek, Joseba Intxausti, Kepa Enbeita, Joxe Azurmendi, Pello Zabaleta, Joan Mari Torrealdai, Juan Joxe Olaberria, Joxe Ramon Beloki, eta beste askok hauekin batera.

1968an aldizkariak Arantzazu utzi egiten du eta kalera dator. Aldizkari berria abiatzen da Karlos Santamaria, Rikardo Arregi eta Joan Mari Torrealdairen gidaritzapean. Ikasleen mundua utzi egiten du eta Zuzendari finkoa du aurrerantzean.

1977an, bigarren aldian, ekipo zaharreko jende eza-gunak jartzen du martxan aldizkaria: Joseba Intxausti, Joxe Azurmendi, Joan Mari Torrealdai. Gaur arte.

Sailak

Urte gutxi batzuk kenduta, barne sailez osaturik agertu da beti aldizkaria. Hau da, artikulu bakoitzari bere markoa eman zaio. Ez da berdin idazlana non kokatua dagoen, editorialaren sailean, gai nagusiaren sailean, eztabaidagunean edo beste nonbait. Atal bakoitzak ezaugarri propioak ditu.

Aurreneko urteetan, barne sailkapena gaiaren arabera egin ohi zen: Teologia saila, Filosofia saila, Kultura saila,

Antze saila, etab. Aldatuz joan dira gero. 1964tik 1967 bitartean ez da egin sailkapenik.

1968tik aurrera egin den artikuluen sailkapena ez da tematikoa izan, gaiaren tratamenduaren araberrakoa baizik. Honela definitzen genituen monografiaren ondoan datozen sailen asmoak 1977ko lehen zenbakian:

Gure eritziz izenekoan, editorialeak agertuko dira, hainbat gairi buruz eta bereziki gai nagusiaz. *Orain eta hemen* sailarekin arintasuna, bizitasuna, gaurkotasuna lortu nahi genuke, iruzkin edo komentario bizi, biperdun eta llaburren bidez. *Gaiak* sailean, artikulua sakonak emanen ditugu. ...*hainbat aburu* sailean, aldiz, tituluak aditzera ematen duenez, pentsaera desberdinetako idazlanak agertuko genituzke. *Kultur bideetan* sailari inportantzia berezia dagokio gure ustez; euskal kulturaren aurrerakuntzan hain munta handia ukan duten zenbait talde, mugimendu eta erakunde azalduko bait dira hor. *Liburuak* deitu sailak ere badu garrantzirik. (...)

Bada beste sailik ere, premia sortu-ala irekiko denik: gutunentzako, agirientzako, mahain-inguruentzako, albisteentzako, oharrentzako, eta abar.

Jada 1968an hasita, eta *Esprit* aldizkari frantsesak egiten zuenaren antzera, *Jakin*-ek monografiak modu berezian landu ditu 25 urtez.

Pro-manuscriptotik tipografiara

Lehen zenbakia multikopiaz atera zuten, ozta-ozta 1956an Euskaltzaindiak Arantzazun ospatu zuen bilera nagusi hartarako. Hurrengoak, 12 gehiago, litografiaz atereak dira Bilboko Ordorica inprimategian. Bost urte horrela eman eta gero, tipografian atera zen 1961ean, aspaldiko ametsa betez. Aldizkari txukuna, dotorea, aldizkariak berak eta euskal kulturak egin zuten aurrerapenaren lekuko.

Aurreko zenbakiak bezala, honek ere «pro-manuscripto» jartzen zuen. Hau da, barne erabilerarako zela, ez zela komertzializatzeko. Baina ez zituen engainatu Felipe de Ugarte Madrileko Delegatua eta besteak. Debekatu egin zuten aldizkaria.

Maiztasuna

Lehen aldian, 1967 arte behintzat, urteko 3 zenbaki kaleratzea lortu zuen *Jakin*-ek. 1967-68 urteetan lauzpabost atera zituen. Debekatu zuten urtean bi zeramatzan atereak.

Fase berria, 1977koa, urtean lau zenbaki atereaz hasi zuen *Jakin*-ek. Eta horrelaxe segitu ere, hutsik egin gabe, 1989 arte. 1989an urtean lau aterazetik sei ateratzera pasa ginen. 90eko hamarkada osoan bi hilabetekaria izan da.

Lehen aldian 10 urte dira aldizkaria ateratzen, 35 zenbaki guztira eta 577 artikulua edo sarrera.

Bigarren aldia luzeagoa eta oparoagoa da askoz: 23 urte dira, 115 zenbaki eta 2.034 lankidetzaz.

«Yakintxo»

«Yakin'en geigarri» zuen izena eta erredakzioan «Yakintxo» legez ezagutzen genuen. 1960an jaio zen, elkarriketa sailaren hedapen gisa. Lau aldiz agertu zen, lautan bakarrik. Gaiak? Kultur albisteak, gramatika eztabaidak, idazleen arteko harremanak, eta hainbat informazio-txo. Euskal kulturaren albistaria izan zitekeen aldizkari baten ideia zegoen azpian. Gehigarritxo hau ez genuke gaur aipatuko, bertan Orixe batek, Joseba Intxausti batek artikulua mamitsurik argitaratu izan ez balute.

/dazleak eta gaiak

Bi sarrera nagusi eman dizkiogu zenbakiari, idazleen araberakoa eta gaien araberakoa. Kasu bakoitzean nola jokatatu dugun, hori geroago ikusiko dugu.

Idazleak

Jakin-en idatzi ez duen idazlerik ez omen dago gerra ostean, esan du norbaitek. Ez da egia. Miranderen bila doana, adibidez, hutsik aterako da.

Jakin-en idatzi ez duen idazle edo eskribatzaile asko ez dagoela, hori egia da. Ia 800 dira zerbait (edo asko) idatzi dutenak.

Baina ez dira nahitaez idazleak, adiera literarioan. Kultur aldizkaria izaki, *Jakin*-eko idazlea ez da propioki literatur idazle. Denetik dago, egon. Sinaduren artean badira idazle-idazleak, badira ikasleak, badira erakundeetako arduradunak, eta badira (batez ere) espezialistak.

Jakin kanpoko lankidez elikatu da gehien-gehiena. Baina badira, nolabait esan, etxeakoak dei genitzakeen idazleak, zuzendaritzakoak hain zuzen ere. 100dik gora idatzi dutenak bi dira: Joan Mari Torrealdai eta Joxe Azurmendi. 50etik gora idatzi du Joseba Intxaustik. 30etik gora idatzi du Paulo Agirrebaltzategik ere.

Erdia pasa dira artikulu bat bakarra idatzi dutenak. Eta ia beste hainbeste behin edo gehiagotan errepikatu dutenak. Hamarretik gora idazlan *Jakin*-en eman dituztenen artean izen zahar eta berri ezagun ugari dago: Orixe, Yon Etxaide, Txillardegi, Rikardo Arregi, Ibon Sarasola, Jon Kortazar, Xabier Kintana, Lontxo Oihartzabal, Mikel Lasa, Karlos Santamaria, Ramon Saizarbitoria, Juan San Martin, Piarres Xarriton, Manex Erdozainzi.

Idazle berri eta gazte askoren lantzamendu plataforma izan da *Jakin*, batez ere 56ko belaunaldiarentzat; eta hurrengoarentzat ere.

Emakumezkoen presentzia ez da gehiegia, baina ez-deusa ere ez: lankideen % 7 bat emakumezkoak dira. Bestalde, hildako asko ere ez dago, dozena pare batera ez dira iritsiko guztira. Harritzeko datua da hau, 40tik gora urte bizirik dirauen aldizkari batentzat. Ezagun du lehen urteetako parte-hartzaileak gazteak zirela, estudianteak.

Gaiak

Jakin-ek goiburu bat baino gehiago izan du, baina lehen ordutik gaur arte bere burua kultur aldizkaritzat hartu du. Kultura adiera zabalean ulertuta. Bigarren aldiko lehen zenbakian espreski adierazi nahi izan genuen adiera ugaria eta zabala:

Kultur aldizkaria da *Jakin*. Kulturaz, herri baten biziera, lana, sentiera, pentsaera, jakitatea, jokaera, sentikortasuna ulertzen dugu. Ez du *Jakin* sail, eremu edo ikuspegi batek soilik bereizten. Sailak eta eremuak oro (soziologia, ekonomia, deretxoa, filosofia, erlijioa, zientzia, literatura, etc.) erabil genitzake; eta ikuspegi desberdinetatik begiraturik erabiliko ditugu. Kultur-, pentsamendu- eta saio-aldizkari kritikoa izanen da *Jakin*.

Orain arteko produkzio osoa gai multzotan banatuta, hona nola zerrenda daitezkeen lehentasunak. Lehen hamarrak ematen ditugu hemen:

1. Literatura	20,4
2. Kultura.....	13,4
3. Hizkuntza	13,-
4. Politika	9,-
5. Zientzia	7,4
6. Filosofia	7,-
7. Erlijioa	6,6
8. Komunikabideak	5,8
9. Hezkuntza	5,7
10. Ekonomia	2,7

Historia osoko argazki honek ez du aldi bakoitzerako berdin-berdin balio. Garai bakoitzak gai sailkapenaren bere ordena du, zein gai edo arazo tratatu den gehiago adierazten duena, noski.

Hona bi aldietako gaien hurrenkera, aldi bakoitzean ekoizturiko artikuluko kopuru osoarekiko erlazioan:

Lehen aldia: 1956-69

1. Erlijioa	19,9
2. Literatura	16,3
3. Hizkuntza	14,2
4. Filosofia	13,7
5. Zientzia	7,5
6. Kultura.....	6,3
7. Politika	5,5
8. Orotarik	1,7
9. Komunikabideak	1,2
10. Hezkuntza	0,8

Bigarren aldia: 1977-99

1. Literatura.....	22,1
2. Kultura.....	16,3
3. Hizkuntza	12,4
4. Politika	10,5
5. Komunikabideak	7,8
6. Hezkuntza	7,7
7. Zientzia	7,4
8. Filosofia.....	4,2
9. Eskualdeak.....	3,3
10. Ekonomia	3,3

Lehen alditik bigarrenera bi gai multzo makaldu dira nabarmen, erlijioa eta filosofia. Batez ere erlijioa: lehen aldian produkzio osoaren % 20 hartzen bazuen, bigarrenengan ia desagertu egin da, % 1,1era jaitsiz. Filosofia ere % 9,5 jaitsi da.

Beste multzo hauek, aldiz, indartu egin dira lehen alditik bigarrenera: Kultura (+ % 10), Hezkuntza (+ % 6,9), Komunikabideak (+ % 6,6), Literatura (+ % 5,8) eta Politika (+ % 5).

Gaien tratamenduan ez dago maila jakin bat lan guztietan. Lan gehienek dibulgazio maila duin bat ematen badute ere, badira ikasle heldugabeen lanak, batez ere lehen garai haietan. Ez da ahaztu behar *Jakin* idazle askoren eskola izan dela eta, arestian esan dugun bezala, idazle hasiberri askoren plataforma.

Polemika antzu eta pertsonalizatutik gutxi dago aldizkarian. Euskal kulturaren maratoian duintasunez lehiatzeko, irekitasuna, besteekiko errespetua, lan sistematikoa, seriotasuna lantzen saiatu da Zuzendaritza. Euskal Herri minbera honetan luzaro eta eraginkortasunez lan egiteko, gizalegea, bestearekiko errespetua eta begirunea, tonu hotza eta barea aukeratu ditu *Jakin*-ek lerro editorial gisa.

ekoizpen propioa lantzen saiatu gara urtea joan eta urtea etorri. Behar izan denean, hala ere, gaiaren maila jaitsi baino nahiago izan dugu kanpoan lana enkargatu eta itzulpena jo. 130 bat kasutan hartu dugu bide hori, ia guztiak bigarren aldian.

Jakin Sorta

1981ean argitara eman genuen 21. zenbaki berezian, *Jakin Sorta*-ko liburuak aurkibide orokorrean integratu genituen. Aparte batean azaltzea egokiago iruditu zaigu oraingoan.

Zergatik, ordea, *Jakin Sorta* aldizkariarekin batera (edo honen ondoan) eman?

Jakin Sorta, aldizkariaren ordeko bilduma bat da. Aldizkari debekatuaren hutsunea bete nahi zuen. 1969tik 1976 bitartean irauin zuen, harik eta aldizkariari atzera heldu arte. Aldizkaria debekatu zutenean *Ipar Euskal Herria* dosierra inprimategian zegoen; 36. zenbakiaren monografia izan behar zuen. Salvatore Mitxelenari buruzko lanak ere gertu genituen, eta hau izan zen bigarren liburua.

Bai, liburu gisa atera genuen aldizkari gisa ezin izan genuena. Eta ildo eta gogo beretik jarraitu genuen aurrera, aldizkariaren hutsunea nolabait bete nahita. Bata bestearen ondoren 10 zenbaki atera ziren sail honetan. (Horietako bat, Txillardegiren *Euskara batua zertan den*, atzeko atetik sartu zen, eta ez dugu aurkibidetan eman).

Hurrenez hurren, hiru zuzendari izan ditu sailak: Joan Mari Torrealdai, Joseba Intxausti eta Paulo Agirrebaltzategi.

Erljio kez karen inguruan hiru liburu atera ziren sail berean, garai hartan punta-puntakoak hirurak: *Kultura eta Fedea* (1971), *Erljioa hauzipean* (1971), *Marx eta Jesus Europan* (1975).

Salvatore Mitxelenaz gainera beste kulturgizon baten berri ere zabaldu nahi genuen: azken aldi an aldizkariaren buru eta bihotz izan zen Rikardo Arregiren bizitza eta pentsamenduaren azterketa eta azalpena egin genuen.

Urte haietako gizartean borrokagune ziren bi alor arras desberdinetan ere buru-belarri sartu ginen: irakas-kuntzan *Gure Ikastola* (1972) liburuarekin eta lanaren edo ekonomiaren munduan *Koperatibak* (1973) liburuarekin.

Euskal Herria bere aniztasunean eta bere ahaleginean erakutsiz entziklopedia txiki bat atera genuen hurrengo urtean, 1974an: *Lur eta Gizon*, *Euskal Herria*, sekulako arrakastaz zuzendaritzaren lan eskerga saritu zuena.

Argibideak

Aurkibideak nola antolatu ditugun azaltze-aldera, ohar batzuk egingo ditut.

Lehen aurkibidea, egileena, alfabetoaren arabera ordenaturik dago. Bilaketa lana erraztearren, izen-abizenen grafia berdindu egin dugu. Idazlearen izena aldizkarian agertzen den bezalaxe aurkitu nahi duenak, jo beza gaien araberrako aurkibidera.

Izenordeak identifikatzen ere saiatu gara. Dozena erdi bat kasutan salbu, *ikus* baten bidez egilearen izen-deituretara bidaltzen dugu goitizenez sinaturik datorren artikulua.

Izen laburdurak ere, ahal izan ditugunetan, osatu egin ditugu.

Elkarlanean idatziriko artikuluetan, zenbat egile hainbat fitxa sortu dugu, alegia, egile bakoitzari eman diogu sarrera.

Bigarren aurkibidea, gaien araberrakoa da. Gaitegia antolatzean ez gara egindako eskemez baliatu. Geuk aurreko bi aurkibide partzialetan erabiliak hartu ditugu, eta osatu, findu, egokitu. Sailen eta azpisailen barneko ordena, autoreen alfabetoaren araberrakoa da.

Fitxa bakoitzean ematen dugun informazioa hau da: autorea, artikuluaaren titulua, zenbakia, urtea, orrialdeak. Eta zenbait kasutan gehiago ere bai, itzultzailea, adibidez.

Artikuluaren kokalekua ez dugu azaltzen, hau da, ez dugu esaten zein sailetan publikatu den lana. Salbuespen bat egin dugu, ezaugarri propioak dituen sailtxoa delako: *Egunen gurpilean* sailekoa (edo honen kideko izan ziren *Orain eta Hemen* edo *Nota laburrak* sailetakoa) den lanean parentesi artean abisatzen dugu.

«Aldia» ere ez dugu adierazten, hau da, ez dugu zehaztu lehen aldikoa den ala bigarrenekoa. 35 zenbakitan egon daiteke nahasbidea, baina ez: urteak argitzen du noizkoa den idazlana.

«Yakin'en geigarri» izeneko orriak (guretzat «Yakin-txo») aurkibide barruan daude, modu berezian adierazita.

Jakin-en idatzi diren lerro guzti-guztiak ez daude aurkibide hauetan jasota. Informazio jakingarririk ez dutela

ematen eta, zuzendaritzak edo idazkaritzak egindako hainbat lan bildu gabe utzi ditugu, hala nola, sarreratxoak, «zenbaki honetan», «jaso ditugu» eta antzekoak.

Jaso gabe geratu direnen artean dago, adibidez, Gabriel Aresti eta Seguroalaren *Azken poema* olerkia ere (15 zk., 1961, 87): «Kantsazioaren aitzakiarekin / nire gradotik / dimisioa / presentatzen dudalarik, / beste enplego / nekagarriago bat / onartzen dut.»